

శ్రీ సీరాపరిణయ సమితి

17
1913

శ్రీమతీరామమాయనమ్.

శ్రీ సీరాపరిణయ స్తోత్ర వ్యాఖ్యానము.

ప్రవేశ-చిత్తర విద్యాశాలా తర్క-సేవాస్థానంకారాధ్యక్షులు :

శ్రీమద్వి. కవిశంకరం, రంగాచార్యులు

విచిత్రా

తదంత్రవాసిని

(తొవసుంట్లగరాధిపతి)

శ్రీమతా జి. వే. శి. వేదాంతసరిసింహాచార్యులు

తిరుమలగరాధిపతి

(బహుశ్రీ క. మంత్రేశ్వరకాస్త్రీకావ

శ్రీవేదాంతేశ్వరముద్రాలయే ముద్రాస్థానమునాటికావ

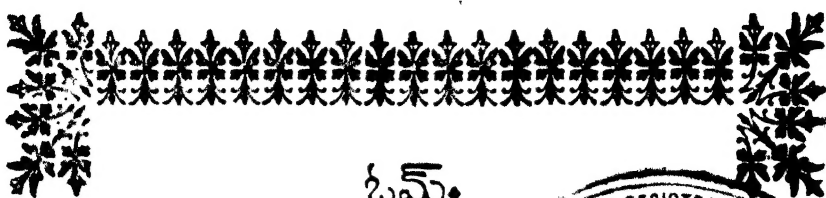
విజయతేరరామ్,

ఇదానీమేతస్థానం కలాత్రయమ్,

తిరుమల,

1913.

ఓమ్.

THE REGISTRAR

శ్రీమై నమః !

శ్రీరఘునందనవరబ్రహ్మచరీ

శ్రీ సీతా పరిణయ శ్లోక ఘ్యోఖ్యా.

త్రిమతేరామసుజాయనమః

శ్లో॥ ఉద్వాహనాత్పవ వేదికాఘవి వభూహస్తేబధానామువి
 త్యేవంగారమజార్పితం ప్రతిసరంకృత్వా కరాగ్రేక్షణమ్।
 స్తంభేస్వప్రతిమాశలై మణిమయేదోలాయమానాశయం।
 కాంతంవీక్యహసన్ముఖేందురవసీ కన్యావిరన్యాన్ముదమ్।
 శ్లో॥ ఇయంసీతేతి పద్యస్యదశభావాః ప్రచక్షుఃపా।
 ఇహప్రతిపదం సంరశ్శోకుమహాంతితాన్ముదా।

శ్లో॥ ఇయంసీతా మమసుతా సహధర్మ
 జతీతవా ప్రతీచ్ఛచ్చైనాం భద్రంతే
 పాణింగృహ్నిష్ఠాష్వపాణినా॥

అ. సాందర్యాభిలాష్యాదినాసీతాయాః ప్రతిగ్రహార్హ కాంవదా
 జనకః ప్రతిగ్రహమనుజానాతి ఇయమిర్వాదినా—

❀ ఇయమ్. ❀

1. అపరిచ్ఛేద్యసాకుమార్య లావణ్యాదికంప్రత్యక్షేణనిర్దిశతి.
(ఇ య) మితి.

2. యద్వా—యావిశ్వామిత్రాశ్రమా త్ప్రభృత్యయోనిభాత్యే
శ్రవణేన కథమపి ద్రష్టవ్యేతి విశేషతోభవతి. కుతూహలవిషయః సూ
తా. (నే యమ్).

3. యద్వాతత్సత్పురణ దశాయామివసీతాదశేన వేదాయాం
కవిదవ్యవ యవిప్రతిపత్త్యభావేన ససంరంభంరామనిర్దిశ (తీయ
మితి)

4. యద్వా “ప్రాసాదేసాపధిపధిచసా పృష్ఠతస్సాపురస్సా”
ఇత్యుక్తరీత్యా అనవరతభావనాప్రకాశేణ సీతాయాస్సర్వత్రరామేణ
దృశ్యమానత్వాదాహ. (ఇ య) మితి

5. యద్వా - “వివాహమంటపరత్నస్తూభాదిషు సర్వత్రసీతా
ప్రతిబింబ సందర్శనేన పరితోవిక్షిప్తనయనంరామంప్రత్యాహ. (ఇయ)
మితి

6. యద్వా - “కర్మజైవహీ సంసద్ధిహ్యాస్థితా జవకాయః,,
ఇత్యుక్తరీత్యా యోగమహిమ సాక్షాత్కృతపరతత్వ స్వరూపాజనకో
భగవతో రామభద్రస్య “సర్వస్యేశానః,, ఇత్యాదిశ్రుతిశత సమధికత
సర్వేశానత్యవై భవ మభిసంధాయాహ (ఇయ) మితి. “అస్యేశానాజగ
తోవిష్ణుపత్నీ,, ఇత్యాదిశ్రుతిభిర్యాభవదను రూపపత్నీ త్వేన ప్రసిద్ధా పై
నే య మితిభావః॥

7. యద్వా—అనితరసాధ్యహర కాన్తుకభంగ కర్తుమశక్తి మేష సారితోషికమాహరిష్యతీతి పరితోవిస్ఫారితామం పశ్యంతంరా మం ప్రణీతి మేషాతస్సృశంభుః ఉత తతోధికం? త్వమేవనిరూపయేత్య భిప్రాయేణనిజితేతి (ఇయ) మితి.

8 యద్వా—యాపూర్వజన్మవివేదవతీతి ప్రసిద్ధాభవత్ప్రిప్తి కామనయా తపశ్చరితవతీస్తే వేదానీమృదువుత్రికాజాతాభవదనుగ్రా హ్యేత్యాహ (ఇయ) మితి.

9. యద్వా—“కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనందోపస్థాత్, ఇత్యాదినానిఖిల జగత్ప్రిణనహేతుత్వేన శ్రుతస్యధనతోపి సమయసితేషీప్రాణనహేతుత్వేన. “† ఆనందవా ల్గోస్యధనూతదేహమ్, ఇత్యాదినాన్వధాశ్చిత్తాయా శ్రూయతేసేయ మిత్యాహ (ఇయ) మితి.

10. యద్వా దేవకార్యనిర్వహణార్థ మవతీణస్య భవత్, కరణీధూయ. అవతారసాధల్య నిష్పాదికేయమేవేత్యాహ. (ఇయ) మితి.

* ఆకాశ ఆనందః = అపరిచ్ఛిన్నా నందస్వరూపః. ఏషః = పరమాత్మా. సప్తాద్యత్ = సభవేద్యది. కోహ్యేవ = కోవా. అన్యాత్ = సాం సాగిశుఖ ప్రాప్తు యాత్. కఃప్రాణ్యాత్ = కోవా2.2 పదగికంసుఖం ప్రాప్తు యాత్.

† ఆకాశమ్ = వాయుశూన్యమ్. అవాతమిత్యపలక్షణం. వియదాదికృత్స్ని ప్రపంచ శూన్య మితిభావః. ఏకమతత్ = బ్రహ్మ. స్వభయా = లక్ష్యస్వభా త్వంజ్ఞాన సావనీత్యక్తే ఆనీత్ = ఉద్భవితమానీత్. ప్రళయకాతేభ్యలీలొపకరణ భూత వియదాది ప్రపంచాధాతేషి సరంబ్రహ్మ లక్ష్యసహలీలాజన్యభూది

❀ మమసుతా. ❀

1. జన్మతస్మద్భావాయ అపి సంసర్దకోపశంకా మామాహ (మమ సుతే)తి. (మమ) "జన్మకోపానై దేహాః", ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధస్య మమ (సుతా) అపి సంసర్దతస్య నిర్భావః.

2. యద్యా — "తతస్సీతాం సమానీయ. సర్వాభరణభూషణాం సమక్షమగ్నే స్ఫుర్ధాస్య రాఘవాభిముఖేతదా. అబ్రవీష్టసోరాజా కాపల్యానందవిధిని, ఇతి పూర్వశ్లోకే రాఘవశబ్దప్రయోగేన "రఘుగతౌ", ఇతి జ్ఞానపర్యాయగర్భిధాక రఘునాతునివృత్త రఘుశబ్దవాచ్యజ్ఞాన యోగవిష్టవశంబంధో రామస్య ప్రతీయతే. సీతాయాస్తు. "కర్తవ్యా మోహ్యకర్తవ్యా, ఇతి జ్ఞానయోగాదవ్యతిశయిత కర్తవ్యోగవిష్టసంబంధో తీతీసూచయితుమాహ (మమ సుతే)తి. మమ = కర్తవ్యోగవిష్ట త్వేన ప్రసిద్ధస్య. మమేతి భావః.

3. యద్యా — క్షత్రియత్వేన చాపమాత్రశక్తేన భవతారాజ మితయాచావశానో భయశక్తమ్నా మవేక్ష్యన కచాపీయముచేక్షణీయా ఇతి సాభిమానమాహ (మమ సుతే)తి (మమ) = చాపశానో భయశక్త స్వేతి భావః.

4. యద్యా. "వివేకీహమాతానయది దుహితృస్నేహానివదై ససూరాధ్యోనిత్యం హరిరివ తదాజ్ఞానుసరణౌత్ । సమృద్ధుశేత్రత్రా వ్యహాహ? గణయత్యుత్కటమద । స్త్రుణప్రాయం ప్రాజ్ఞం శ్వశుర మదసీయం జనమపి, "సదృశాచ్యుపకృష్టాచ్చ. లోకే కన్యాపితాజనౌ । ప్రథమగణానువాప్నోతి శక్రేణాపి సమీభువి, — ఇతి హి లోకే కన్యాపి తు: ప్రథమగణాప్రసిద్ధా తతశ్చ తాదృశప్రథమగణా భీరోవ్యాదృతయావ

రాన్వేషణాశక్తస్య మహేయంకన్యాదైవాత్ప్రీన పరమగుణిణీనేన.
పురుషోత్తమేనభవతాఽవశ్యం స్వీకరణేయేతిసానునయమాహ (మమను
తే) తి. (మమ) ఉక్తప్రథమణా భోగ్యధర్మయూవరాన్వేషణాశక్త
స్యచేతిభావః॥

5. యద్వా—అయోనిజాయా అస్యాః దానేకవ్యమిత్యత్రా
హ (మమనుతే) తి. జన్యజశకభావరూప సంబంధానత్వేపి పోష్యపోషక
భావసంబంధసత్వా న్మమనుతే తి. భావః.

6. యద్వా. ఎవవాహశ్చవివాదశ్చ సమయోరేవశోధతే,, ఇ
తేతాకికప్రవాదేనఅయోధ్యాధిపతీనావస్మాకంసదృశసవసంబంధోఽపే
క్షిత ఇత్యత్రేతాహ (మమనుతే)తి (మమ)=మిథిలాధిపతేరితిభావః.

యద్వా—సూర్యసంబంధవతామస్తాకం కథమతాదృశేన సం
బంధోఽనుబతే,, ఇతిచేత్తత్రాహ (మమనుతే) తి. మమ=ఉత్పాదకప్ర
ప్రతిరోగోరీయాః బ్రహ్మదః పితా,, ఇత్యాదినాసూర్య నిష్కయోరు
త్పాదక-పితృత్వబ్రహ్మదపితృత్వ యోర్మధ్యేబ్రహ్మద పితృత్వస్యైవగరీ
యస్తావగమేన తాదృశాశారవిచ్ఛేదసూర్యసంబంధ శాలినామమేతిభా
వః (జనకస్య సూర్యశిష్యయాజ్ఞ్యవల్క్యశిష్యత్వేన సూర్యప్రశిష్యతయా
ఉక్తాధోపపత్తిః.)

8. యద్వా—నబ్రహ్మవిద్యా నచరాజ్యలక్ష్మీస్తథాయథేయం
కవితాకవీనాం. లోకోత్తరేపుంసినీవేశ్యమానా, పుత్రీవహషణంహృ
దయేతనూతి,, ఇత్యుక్తరీత్యాపురుషోత్తమాయ కన్యాప్రదానానుగుణ
భాగ్యవత్తాం స్వస్యాభిసంధాయాహ (మమనుతే) తి. మమ= ఉదృశవ
రలాభానుగుణభాగ్యశాలిన ఇతిభావః.

9. యద్వా—,, యదాహ్యేవ ఏవఏతస్మిన్నుదరమంతరంకురుతే అథతస్యభయంభవతి,, ఇత్యాదిశ్రుత్యా,, యన్తహూతం శుణంవాపి వాసుదేవోనచింత్యతే + సాహని త్తన్వహచ్చిద్రం సాభ్రాంతిస్సాచవిక్రియా,, ఇత్యాదిస్మృత్యాచబ్రహ్మధ్యానస్యక్షణమాత్ర విచ్ఛేదస్యాపి మహానథావహత్వావగమే కంపునశ్చిరకాలవిచ్ఛేదస్య, బ్రహ్మనిష్ఠస్యమమతు ఏతత్కన్యామయావహాన్వేషణ చింతాసంతానసంతతదంతురితా నాకరణతయా మహానిచ్ఛేదస్సమజని. అత ఇతః పరమపితృధా మానూదితి. సోనుశ్చయమాహా (మమసుతే) తి. మమ = చిరకాలపిచ్చిన్నయోగాకాంక్షిణః అవిలంబమయం పరిగ్రాహ్యేతిభావః.

10. యద్వా—యద్యపి “నశేకుగ్రహణే తస్యధనుషస్తలనేపివా,, ఇత్యుక్తరీత్యాకేనాప్య సాధ్యస్యపినాశిధనుషస్సవబాహు బలభంజనేన. ఇతరమప్నోపంయశస్స్వయమేవాజితవానసి. తథాపితాదృశయశఃకారణీభూత హరధనుస్సంపాదకతయా మయాతవకించిదువకృతమివ. “కథంచిదువకారేణ కృతేనై కేనతుష్యతి, ఇతిహిధవతస్స్వభావః. అతః,, కృతేచప్రతికర్తవ్య మేషధర్మస్సనాతనః,, ఇతిన్యాయాదసదృశేన భవతామత్కన్యాపరిగ్రహేణ జామాత్మమతామవతంసత్వయాహో మహాన్ప్రీత్యుపకారో మమకృతోభవతీత్యాహ (మమసుతే) తి. మమ = త్వద్దోయ్యగకీర్తిలలితోవఘ్నయిత హరకార్యుక చిరసంరక్షకస్యేతిభావః.

ఏవ = ఉపాసకః. ఏతస్మిన్ = శరణుత్సరి. అంతరం = భ్యాసస్యవిచ్ఛేదం. అరం = అర్చన. యదాహ్యేవ = యదా. కురుతే = కరోతి. అథతస్యభయమదృశ్యం.

హానిః = పురుషభావానిః. చిద్రం = అనధికారీతాతాః, భ్రాన్తిః = మానసికభావః. విక్రియా = కారీరభావః.

సహధర్మచరీతవ.

1. అర్హత్యం సుందరీమమభోగాధా. ధర్మాచరణాధాం
త్వదైగ్వివధవిష్యతీత్యత్రతాహ. (సహధర్మచరీతవే) త్రితవభోగాధేయ
మేవ ధర్మాచరణాధావీతిభావః.

2. యద్వా-సమాసాధర్మ. సహధర్మః. “సహసాకల్యసా
దృశ్యయాగవద్యసమృద్ధిః, ఇతితైత్తిరియోక్తిః. తువరతీసహధ
ర్మచరీ. “దోషోయద్యపి తస్యస్యాత్సతామేతదగహితమ్, ఇతివక్తు
స్తవానుమానేయం” సాసానాంవా శుభానాంవా వధాహాణాంస్థనం
గమ. కాన్యంకడగమాశ్యేణసకశ్చి న్నాపరాధ్యతి, ఇతివక్త్రీతిభావః.

3. యద్వా-(సహధర్మచరీతవ) ధర్మశబ్దోత్తరకార్యకపరః. “అథ
ధర్మోస్త్రీపుణ్యేసామాన్యభావయోః బాహ్యాయా ధ్వరాహింసా య
జ్ఞాబాహ్యమేషునా, ఇతితైత్తిరియోక్తిః. తథాచయద్ధనంకటే లోచై
కమేతస్యతవాపికార్యక వ్యాపారోపదేశకతీతి భావః. ఉక్తంచభోజేన.
క్షత్రియాశ్యేవయుధే, ఇతియుద్ధేక్షత్రియకులోద్భవైవ. క్షత్రియుక్త
ధర్మోపదేశ తత్పరై వేత్యధాః, పలాయనాద్యుపదేశ వ్యవచ్ఛేదాధా
మేవకారః.

4. యద్వా—ధర్మోయాగః. సచప్రకృతే శరణాగతశంరక్షణా
శ్మకః అనుమానవత్ప్రేస లన్ని ర్వాహితేత్యధాః. ఉక్తంచ. “అర్హ్య
సమావృత్తికేళి. దేవ్యాకారుణ్యహువయా. రక్షకస్సర్వసిద్ధావైవేదా
వైషుచగీయతే. ఇతి.

5. యద్వా—ధర్మః = అహింసా. సమయేతమపదేశకారిణీతి
భావః అతేనవారిణ్యకాండే “తృతీయంయదిదంశాద్రం సరప్రాణాభి

హింసనం । నిర్మలం క్రియలై మోహ తప్త తే సముపస్థితం ఇత్యారభ్య.
 “ధర్మావధానః ప్రభవతి. ధర్మాత్మభవతేనుఖం । ధర్మేణ భవతే సర్వం
 భర్తృపారమిదంజగత్ ।” ప్రాప్య తేనిపునై ధర్మోన్మత సుఖాల్లభ్యతేనుఖం.
 నిత్యం శుచిమతిస్సామ్య చరథ ర్తంతపోవనః । ఇత్యంతవాదినీంసీతాం ప్రతి.
 “మమస్మేహాచ్చ సాహాదాదిదమ క్షంత్యయాఽనఘేఽపరితుష్టోస్మ్య
 హంసీతే నవ్యనిష్టోఽనుభిష్యతే. సద్యశంచామరూపంచ కులన్యతవ
 చాత్మనః. సధర్మచారిణీమేత్వం ప్రాణేభ్యోపగీయసీతి వత్స్యమిరామః.

6. యద్వా—ధర్మోనిషిద్ధనివృత్తిః తథాచ “నరామః పరదా
 తానై వచక్షుభాన్యమపి శక్యతి. కతోభిభాషణంస్త్రీణాం పరేషాం
 ధర్మనాశనం. తవనాస్తిమనుష్యేంద్ర నచాభూక్తేదాచన,, ఇత్యాదినా
 యథార్థ్యం పరదారపరాజ్ఞుభః ప్రసిద్ధః. తథేయమపి “అనన్యారాఘ
 వేణాహం భాస్కరేణప్రభాయథా భర్తృభక్తిం పురస్కృత్యరామా
 దన్యస్యవానర- సస్పృహమిశోరంతు పుంసోవానరపుంగవ. ఇత్యాదినా
 పరపురుషపరాజ్ఞుభావః.

7. యద్వా—“రామచాశ్చర,, ఇత్యాదావిన “(సహధర్మ
 చరీతవే), త్యత్ర. ధర్మాన్వయా. అభేదష్టప్రభావః. సహకర్తృసమృద్ధి
 వాచీ. “యేచవేదవిదోవిప్రాః. యేచాధ్యాత్మవిదోజనాః. తేవదంతిమ
 హత్వాసం కృష్టంధర్మంసనాతనం,, ఇత్యాదినాఽలౌకిక శ్రేయస్సాధన
 త్వరూప ధర్మశబ్దార్థాన్య భగవత్సేవ పుష్కలత్వాచగమాత్. తథాచ
 యథార్థత్వవిక్రయిణీ సంస్కారవిశేషైస్త్రావిన్యం పరిస్మృజ్యతే సహ
 కంతత్రతత్రసంచరంతీ. తదర్థినాంపిక్రీడాతి. తథేయమపిసాపరాధజ
 నేషు. త్వస్మనః కాలిన్యముదితోహమై రపసుద్యశరణార్థి జనావాస
 దేశేషు భవతాసహసంచరంతీ భవంతింలేమామేవాధీనం । రోతీతిభావః.
 తథాకరామోవత్స్యతి. “అప్యహంజీవితం జన్మంత్యాంవాసీతే సల
 త్మణాం నతుప్రతిజ్ఞాంసం క్రుత్యబ్రాహ్మణేషు విశేషతః,, ఇతి.

8. యద్వా—(సహధర్మచరీతవ). “కర్తాసర్వస్యలోకస్య శ్రేష్ఠోజ్ఞానవతాంవరః. ఉపేక్షసేకధంసీతాం పతంతంహవ్యవాహనే అంతే చాదాచలోకానాం దృశ్యనేత్వంపరతప. స్వంత్రయాణాంహిలోకానా మాదికర్తాస్వయంప్రభుః. పద్మేదీవ్యైర్గర్భైశ్చైవ నాభ్యాముత్పాద్య మామపి ప్రాజాపత్యం త్వయాకర్మ సర్వంమయసీవేశం,, ఇత్యాదినా అవగతనిఖిలజగత్కరణభావస్య తవనమానధర్మశాలినీత్యర్థః. అత్యై జగత్కర్తారణత్వం శ్రీపెద్దుపురాణే. “సద్యోవైగుణ్యమాయాన్తి శీలా ద్యాస్సకలాగుణాః. పరాబ్రుఘ్నిజగద్ధాత్రీ యస్యత్వంవిష్ణువల్లభే. ఇత్యా దినాప్రపంచితం. ఏకంభగవచ్చాస్త్రావాపి విశదతరముపపాదితమ్. త త్రైవానుసంధేయం॥

9. యద్వా —“అసశ్యస్సర్వలోకేఽస్మిన్ సతతంసత్యతాః ప్రియైః । భర్తారంనానుమన్యంతే చినిపాతగతంస్త్రియః. ఏషస్వభావో నారీణా మనుభూయపురాసుఖం- స్వల్పమప్యాపదం ప్రాప్యమప్యం తిప్రజహత్యపి, ఇతిహిక్త్రైశ్చాంస్వభావః తతశ్చ, “పితృదేవోభవః, ఇతి శ్రుత్యనరోధేన కదాచిత్పితౄజ్ఞాపరిపాలనా యవిషమేపి పథిమయిప్ర వృత్తై సతితదా యదిమామయమసుఖభయాత్పరిత్యజేత్. కిమనయేత్య త్రాహ. (సహధర్మచరీతవే) తి. “అగ్రతస్తేగమిమ్యా మిమృద్నంతీకు శకంబకాః, ఇతిత్వకమరూలమేవ తదాసీమపికరిష్యతీతిభావః.

10. యద్వా—“మతాసహధర్మచరీ,, త్యక్త. అసహధర్మచ రీతి పదచ్ఛేదః- సవిద్యతే సహధర్మచరీయస్త్వా ఇతిజహుప్రహిః. తథా చత్వద్విషయే పరిచారికా త్తర మనవేక్ష్యైవ మహారాజతనయాపి. స్వయ మేవశుశ్రూషాకారిణీతిభావః. తథాచోక్తంభోజరాశేన, “శిష్యాదేవ ద్విపపితృపమారాధనే, ఇతి.

❧ ప్రతీచ్ఛచైనామ్. ❧

1. ఏనం సాంకర్యావిమత్తేః త్వదనుమత్యభావే ఏనాంప్రతిగ్మ
జ్ఞామిత్యత్రాహ. (ప్రతీచ్ఛచైనామ్) 2. ఏనాంగృహణేత్యథా. చ
కారఃసాదపూరణాథా. సీతాయారామావినాఘాత నియాదాతుమ
సహాత్వద్దామిత్యనుక్తిః.

2. యద్వా—అత్యల్పమూర్త్యేన అనఘోరతృక్రయ ప్రవృత్త
ఇవ. పురాతనధనుర్భాగరూప పరిమితశుక్లేన కళమీదృశలోకోన్మ
రలావగ్యాదిమతీంస్వీకుర్యామ్. కింతు ఏకదశకానముఖమేన మమపర్యా
ప్తంఫలంఇతి. సీతాదశకానమాత్రతృప్తం. రామంప్రత్యాహ. (ప్రతీచ్ఛ
చైనామితి) ఏనాం ప్రతీచ్ఛచేత్యవ్యయః. తథాచ. అస్మాదశకానమాత్ర
తృప్తామాఘా. కింతుత్వద్వాహుబలక్రీతాంఘా. పరిగ్రహమపి కురు
ప్రేతిభావః.

3. యద్వా—(ప్రతీచ్ఛచైనామ్) ఏనాంప్రతీచ్ఛేగ్యవ్యయః.
చకారోఽనుక్రమముచ్చాయకః. తథాచయథాశంకత త కాసనవిచర సిని
క్రీర్తిమగ్రహి. తథేమామపిగృహణలస్యాక్రీర్తిమల్యత్వాదితిభావః. అత
ఏవ యదృశాంఽవక్ష్యతిరామః. “సహిహతుమియంశక్యాక్రీర్తిరాగ్నవ
తాయథా” ఇతి.

4. యద్వా—(ఏనాంప్రతీచ్ఛ)కారాఃసామాన్యతా. ఏనాంప్రతీ
స్థిత్యాత్మే. శ్రుత్వాజనకభాషితం వత్సరామధనుఃపత్య. ఇతిరాఘ
వమబ్రవీత్. ఇతివిశ్వామిత్రాక్షాం యథాగృహీకవాససి. తథాతేనై
వాగ్యమజ్ఞాతా మేరామః గృహణేతిభావః.

5. యద్వా—(ఏనాంచప్రతీచ్ఛ.) “ త్వం నియోక్త్యా మహే
విష్టో లోకానాం హితకామ్యయా. రాజ్ఞోదశరథస్య త్వ మయోధ్యాది
పతేః ప్రభోః. ధర్మజ్ఞస్య చ దాస్యస్య మహాపిన్ద్రమ తేజసః. క్షీతస్య భా
ర్యానుతిస్య మా. హీనోక్తి ద్ద్యుపమానుచ. విష్టోఽత్ర త్వమాగచ్ఛ కృ
త్వాఽఽత్మానంచతుర్విధం, ఇతి దేవానాం నియోగం యథా అంగ్యకా
మీన్. తథా తేషాం కార్యసిద్ధి హేతు తయా మయా దీయమానా మేనామసి.
ప్రతిగృహణతిభావః.

6. యద్వా—(ఏనాంచప్రతీచ్ఛ.) “ పూర్వం క్షీ. రాజ్ఞి సంఘా
తాం లక్ష్మీం యథాపత్నీ త్వేనా గృహ్యః. తథా. “సీతాలక్ష్మీధర్మవా
న్విష్టః,, ఇత్యాదినా తదవతార త్వేన ; అవగతామేనామపీదానీం స్వీకు
తవ్య. తతశ్చ. “తతోవలోకితాదేవా హరివత్స్థంభస్థయా. లక్ష్మ్యై మై
త్రేయసహసా. పరాన్నివృత్తిమాగతాః,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాతత
సీతాసంబంధేన దేవానాం, పరాన్నివృత్తిధర్మవిషయీతిభావః.

7. యద్వా. “సోఽవ్యవ్వవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్యః,, ఇత్యాదీనా
యోగిభిరవ్యవ్యవ్యవ్యతయా. సూయమాగ స్తవమేవ. తుద్రతమస్య
మమగృహస్వీపణం యథాఽఽఘృపాగచ్ఛః తిథామదీయ త్వేనా భిమ
తాం మయా సమర్ప్యమాగామ పహార భూతామిమామప్యంగీకురుష్వేతి
ప్రార్థయతే (ప్రతీచ్ఛవైనా) ఇతి.

8. యద్వా—(ఏనాంచప్రతీచ్ఛ) చ స్త్యభా, తథాచమహతాత
పసా ధనురత్నంకన్యారత్నం చ పశూపాదిశుభ్రయా. తద్రథనురత్న
స్య ఆరోపణమాత్రే ఆశ్చ్యవజ్ఞాతే భంగరూపం వరాధవమా చరితవా
వసి. ఏతత్కన్యారత్నంతుపత్నీ త్వేన గృహగణదాదిదపి తద్వత్పరాభవ
రాజనం మాకామీరితిభావః.

9. యద్యా—అగ్నితృణాదపాంతుం భాదస్యత్పదావనేజనాత్. అగ్నితృణలసంప్రసృతే. నచేచ్ఛురిజనాదానః,, ఇత్యామ్యక్తరీత్యా భగవత్సభాపంజ్జితా వహః. (ప్రతీచ్ఛుచై నా) వితి. చోవాకారా భేః. తథాచపరిపూర్ణాస్య తవమద్రాజ్యాద్యనపేక్షణేపి, సజీవేయంక్షణమపినాతామసితేక్షణమ్,, ఇతిభవజ్జీవనపేతుభూతా మేనామ్యత్కన్యాంవా అంగీకురుష్యేతిభావః.

10. యద్యా—(ఏవాంబప్రతీచ్ఛ). చోఽవధారణే. తథాచావతారాంతరేషు యథాయదిభవతాలవన్యః పరిగృహ్యస్తమ్. అస్మిన్నవతారేతు సర్వభాష్యమపమామ్ మమకన్యామేనామేవ గృహ్లావప్సనాన్యామ్. “నారీణాంమమఃఖాసాసపత్నీతాః,, ఇతినారీణాత్రస్యసాపత్నీయఃఖస్యమస్సహత్యే కింప్రసరస్యానారీరత్న స్థితిభావః.

శ్లో భద్రంతే

1. స్వతస్సద్ధాయాఅస్యః ప్రదానేభావనితిరామః కుప్యేదితిసాంత్యయితి (భద్రంత) ఇతి.

2. యద్యా. పుష్కలకన్యాలక్షణకాలిన్యా అస్యః పరిగ్రహేభవతస్సర్వానిమంగలాని భవిష్యంతీత్యావా (భద్రంత) ఇతి.

3. యద్యా. అనురూపవధూవరసంయోగే జనత్పప్తిదోషాభవేతితి భీతస్సమంగళమాశాస్తే (భద్రంతే) ఇతి.

4. యద్యాపురుష భదేనమంగళస్యభిన్న త్వేన,, సకృదేవప్రపన్నాయితవాస్మీతిదయాదతే. అభయంసర్వభూతభ్యాదదామ్యే తదవ్యతిత్యక్తుమ్,, ఇతివత్తుస్తవ ఆశ్రితరక్షాసంకల్ప నిర్వర్తనమైవమంగళత

యా తచ్చద్వారభూతాయా అస్యాః పరిగ్రహేనత్యేవసేత్సృతిత్యాహ
(భద్రంతే) ఇతి. అతఏవారిణ్యకాండే మాయామృగానుభావన సమయే
లక్ష్మణప్రతిరామః, అస్యామాయ త్రమస్మాకం యత్కృత్యం రఘు
నందన, ఇతివక్యైః అస్మాకమిదానీం వనవాసాదికం పరస్తాద్రాజ్యభో
గాదికం చైతత్సత్తానీనమేవ. అన్యధాజగజ్జ్ఞానరణ్యమేవస్యాత్. అత
స్సమ్యగేనాం పరిపాలయేత్ప్రసాదీతికోఽర్థః. నిగూఢభావస్తు అస్మాకంరా
వణవధూపం యత్కృత్యం తదేతదాయత్తం. అతస్సమయే ఏనామే
కానీం పరిత్యజ్యమత్సకాశంప్రత్యాగచ్ఛేతి. అతఏవరఘునందనేతి సం
బోధనమవిసాధకం. శరణాగతనంకమనస్య రఘూదాంధమత్వాత్.

5. యద్వా—సర్వేశ్వరంమామన్విష్యభవతా కన్యాదానేకర్త
వ్యేకధం ధనుర్దణనరూపకార్యవశాత్. భవద్భవగతాయమహ్యమి
యందీయత ఇత్యత్రాహ. (భద్రంతే) ఇతి. కోపమాకాషీః, గత్వా
దానం కృతయుగే. త్రేతాయా మాగతాయవై. ద్వాపరేయాచమా
రాయ. సేవకాయకతాయగే, ఇతి తత్తమ్యగానురోధేన ధర్మహాస
న్యోక్తతయా సంప్రతి త్రేతాయుగమితి సర్వజ్ఞేనభవతా కుంతవ్యమితి
భావః.

6. యద్వా - తే = కాస్త్రైకసమధిగమ్యస్య. భద్రం = స్వరూ
పలాభః. తస్మిన్వివళురుషాధానిదానత్వా తృప్తికృతేభద్ర పదవాచ్యతా.
స్యాదితిశేషః. తథాచ “అస్తిబ్రహ్మేతిశబ్దేదనంతమేనం తతోనిమరితి,
ఇతిశ్రుత్యక్రీత్యా త్వదితరచేతనా నాంభవజ్జీదనేన స్వరూపసత్తా
లాభః. భవతస్తులనయైవ. అస్యాభవత్స్వరూప నిరూపకత్వాత్. అత
ఏవ. “హీశ్చతే లక్ష్మీశ్చపత్నీ, ఇతిశ్రుతిరపి. లక్ష్మీపతిత్వయావలిం
గేనపరతత్వం నిరచైషీత్. అతఇయమవశ్యం పరిగ్రాహ్యాదిభావః. అత
ఏవతే. ఇతిఏక వచనప్రయోగః అయంచాధానం. “వేదాంతాస్తత్వచిం

శ్మరభిక్షరసియత్పదవిష్ణుస్థుంఠి, ఇతిభట్టవరాశతపాదైర్విచృతః.

7. యద్వా - తే = ,నామకమతథాశరోత్. క్షృష్టం రామం ను హత్యాం, ఇతిచసిక్వకృతరామనామ్నః. భద్రం = భద్రపదం. స్యాదితిశేషః. ప్రాగ్వాత్. తథాచరామఇతి నామ్నాజామదగ్న్యైతి ప్రసక్తతయా రామ భద్ర ఇతినామైవతవవ్యావర్తకం. తచ్ఛాస్యః పరిగ్రహేనైవనేత్స్యతి త్యభణా అయంభావః. ,పితేవత్సప్రేయా జననిపరిపూర్ణాగనిజనే. హితప్రాతోవృత్త్యాభవతి చకదాచిత్కలుషధీః కిమేతనిదోమఃక ఇహజగతితిత్వముచితైరుపాయైర్విస్మార్త్యస్వజనయసిమాతాతదసిని, ఇత్యాది నాపరాధివిషయే దండప్రవృత్త్యాపి భగవతః అజ్ఞాతనిగ్రహాయాస్స్వ వల్లభాయాఃప్రియవాక్యానురోధే నైవమంగళకారిత్వావగమన సీతాసంబంధాదేవ రామభద్ర ఇతినామ అర్థవద్య విష్యతీతి. అతఏవ. ,గుణమనిమిషచాప కంచిదారోప్యసీతాం కుశికత సయవాక్యాదగ్రహీద్రామభద్రః,, ఇతిసీతాపరిణయసమయే రామభద్ర ఇతిప్రాయుర్బభోజరాజః.

8. యద్వా - తే = ,తామోద్వి నాభిభాషతే,, ఇత్యాది నాప్రసిద్ధసత్యవాక్యస్య. భద్రం = దేవాప్రతి ,భయంక్యజతభద్రంవః, ఇత్యుక్తభద్రపదం. సత్యం స్యాదితిశేషః స్మరేతివా. తథాచదేవతా ససరామణవధ నిమిత్తభూతాయా అస్యాస్త్యేకారవత్సదుక్తిరమోఘాభవిష్యతీతిభావః.

9. యద్వా - తే = ఇతి (వ్రథమాబహువచనాంతం) దేవా ఇత్యభణా ప్రాప్యంతీతిశేషః తథాచ. ,తతస్త్యాంశరణంగతాః,, త్వంగతి. పురమాదేవ సర్వేషాంనః పరంతప ఇతిపూర్వంత్యాంశరణం ప్రాప్తానాం దేవానామిష్టసిద్ధిభా విష్యతీతిభావః.

10. యద్యా (ప్రతిభృతై నాంభద్రంతే). ఇత్యత్రజోలిన్నక్రమః. లేచభద్రంప్రాప్యం తీత్యవ్యయః. తథాచ అస్యాపరిణయేన తనజ్జార మఖిపుత్రావాప్తి రూపమంగళవత్. త్వదీయానాం దేవానామపి రావణ బంధీవిముక్తాభి స్స్వస్వవధూభిః సంజన విహారపుత్రోత్పత్త్యాది మంగళంభవిష్యత్తితిభావః.

✽ పాణింగృహ్నిష్ఠాష్ట్యం ✽

1. ఏవంమయానుష్ఠాతే గాంధర్వరాక్షసాభ్యా ముద్వహేవితిభీతః (ప్రాచ. (పాణింగృహ్నిష్ఠాష్ట్యం)తి “ యదికామమేత స్త్రీ)రేవజనయేయమి త్యంగురీరేవగృహ్నిష్ఠాయత్, ఇత్యాద్యుక్తకామత్యా వృత్తయేపాణిమి త్యుక్తం.

యద్యా, ప్రణమధారాయాం పాదగ్రహణమస్తు, ఇదానీం (పాణింగృహ్నిష్ఠాష్ట్యం).

2. యద్యా—స్త్రీస్వభావేన లజ్జావసరముఖంసీతాం రామేన స్పృహంవీక్షమాణే కృత్స్నసీతావదనారవింజ శోభాసందిదృశ్మయాః మయంతచ్చురుకమున్నమ మేతిత్యాకంక్యాహ. (పాణింగృహ్నిష్ఠాష్ట్యం)తి. ఇదానీంచురుకోన్న మనూద్యోగంమాకామీః. అపితుపాణింగృహ్నిష్ఠాష్ట్యం చిభావః.

3. యద్యా—కాలంబుదవగాం ప్వాత్కంఠసద్భుక సీతాకేళి పాశవిహిత దక్షుషంరామం కమయమిస్యాః కేళిపాశంన్న హేళ సంస్పృశేదితికంఠః ప్రాచ (పాణింగృహ్నిష్ఠాష్ట్యం)తి.

5. యద్వా—(భద్రం లేపాణింగృహీష్యే) త్యేకంశాక్యం. ని రతిశయసాభాగ్యన్యం జగదేభావిశేషపరిష్కృతతయాలవ మంగళావహ మస్యాః పాణింగృహీష్యేతిభావః.

6. యద్వా—(భద్రం లేపాణింగృహీష్యే) సమరేషుప్రతి భటవి శిఖివిపాటనవనితదేహస్యతవస్పృశమాత్రేణసాభ్యావహమస్యాః పాణింగృహీష్యేతిభావః. అతవచారణ్యకాండెనత్యుతి. „తందృష్ట్యాకేత్రుహం తారం మహావీణాం సుఖావహంబహువహ్మిష్టానైదేహీ భర్తారంపరి వస్వతే,, ఇతి.

7. యద్వా—(లేపాణినాభద్రంపాణిం) గృహీష్యే = జగదభ యముదాలంకృతగృ అస్యాఃపాణిగ్రహణే సత్వయాపకస్మృతమగ్గీకృతం భవతితిభావః.

8. యద్వా—„సమయస్స వత్తతవైషయత్రమాం సమనంద యత్సుముఖగతమాత్మితః. అయమాగృహీతకమనీయ కంకణస్తమమూ ర్తిమానివ మహాత్మవశరః,, ఇత్యుక్తరీత్యారామేక మనీయకంకణ పరిష్కృత కోమలసీతా పాణిక్మల్లపసంస్పృశలోలుపేపి వివాహసమ యేవరేణవధ్యాః ప్రాణ్యేకజేశాం గురీగ్రహణస్సైగవ లోకసద్ధతయా గుహాదామ సమజ్ఞానేతత్పాణిగ్రహణ మనుచితమితిమన్వానే సతిమిథి లాభిపరిజ్ఞానకం భావజ్ఞామైథిలాఃప్రొక్త ఇతితజ్ఞాత్వకోసలా. అగ్లో ద్వి రుసుపాంచాలాః పూణోద్వయాదాక్షిణ స్పృశాః,, ఇతిభావజ్ఞత యా న్యాయంపాణిగ్రహణ మభ్యనుజానాతి. (పాణింగృహీష్యే) తి పాణింగృహీష్యే = సత్వం గురీమాత్రమితిభావః.

9 యద్వాలోక్షేన్యాంతరవివాహే పాణిపీడనశబ్దః ప్రయుజ్యతే
 యథా, పాణిపీడన విధేరనంతరం శైలరాజమహితువాః సంప్రతి, పాణి
 పీడనమహం దమయన్త్యః కామయేమహిషహిమహికాంశో, ఇత్యాదౌ,
 ప్రకృతేతుపాణిం గృహీష్వేష్యుర్తం - పాణిం = నిరతిశయకోమలత్వ
 జగ్గృహం - అతఏవపీడయేన్నుక్తిః గృహీష్వ = స్పృశ! పీడనేగ్లాని
 స్సాన్యవితిభావః, అతఏవోత్తరత్ర “జనకస్యచచక్రు” త్వా ‘పాణిస్సానిభి
 రస్పృశత్, ఇతిస్పృశమాతోక్తి స్సంగచ్ఛతే, కామస్తేస్తుగృహీతేషు
 లలితేషుచపాణిషు, ఇతిచ - కాంతాంతరవిషయే “ఆదాతుంసకృదీ
 షీతేపి కుసుమేహస్తాగ్రమాలోహితం లామరంజనవార్తయాపి నహ
 సారక్తం తలంపాదయోః అంగానామచ సేవనస్మరణ మప్యశ్యంతభే
 దావహం హంతాగ్నీరదృశః కిమన్యరంకామోదోపిభారాయతే, ఇత్యా
 య్యక్తిరతిశయోక్తిరూపః, కాంతామణి సీతావిషయేతున్వభావోక్తి
 శేవేయం అతఏవశ్రీగుణరత్నకోశే “పాదాదున్మద మేవపంకజరజశ్చేటి
 భృశాలోకితైరంగ స్థానిరధాంబసాహసవిధా లీలారవిందగ్రహః ।
 దోలశేవనమాలయా హరిషుశే వాఃస్పృశద్దాన్వదం । కేనశ్రీరతికోమలా
 తమరియంవాచాం విమదత్తుమా ఇతిశ్రీభట్టసరాశర పాదాః

10. యద్వా - (పాణింగృహీష్వ) = అతికోమల స్వతవపాణే.
 రనితరసాధ్య వ్యాపారకారిణః అతిశయమాణిక్యవలయాదిక మనుభూపసా
 రితోషికం నభవేతుమహాది, అతితుల్యంత నదృశసీతాపాణి గ్రహణ
 మేవేతి భావః,

శీ పాణినా. శీ

1. పరస్పరసాహిత్యకోధా సందిగ్ధయూఽఽహ (పాణినీతి)

2. యద్వా. (పాణినా) = అతికఠినవారకాయ్క శానోహనం జాత భద్రే. తథాచ అంగారవృక్షాణీతోడకస్పశేవత్. త్వత్పాదేన తి కోమల సీతాపాణిగ్రహణేనైవ సుఖసిద్ధిరిధాన.

3. యద్వా - పాణినా = శితికంఠోపంఠ కాశ్యసప్తస్వచే దినా. తథాచ పాణినాయధానము. కాశ్యంపఠీతి తథాస్యాపాణినా కుమార్యమపి పఠీత్యతాం ఏకగుణస్వరూపా భిజ్జన్యైవ తప్తగుణగు స్వరూపపఠీత కశ్యసంభవాదితథాన.

4. యద్వా - పాణినా = నత్రశక్త్రుసుబాహు ప్రముఖశివ రవిరావత్కృతవిశ్వంశ్రమమూపకారేణ. తథాచ. .. పుణ్యకృ మ్ముఖమౌచ్ఛరీ, త్యాదినాసుఖసాధనత్వేనావత పుణ్యంశ్రమోప కారఃపుణ్యాయః, ఇత్యాదినా పరోపకారమాప్రిత్య సాధనత్వేనావత త్వత్పాణినాతు బ్రహ్మషేషిత్వే మిత్రస్య మమూపకారికంశా న్నాహపుణ్యమాజాతం. తస్యదానుషషసీతాపాణిగ్రహణ సుఖమేవమహ ఘటమితిధాన.

5. యద్వా - పాణినా = వసిష్టాద్యకీ బ్రహ్మషీ చరణగ్ర హణంపిత్రతమేన, సీతాపాణిగ్రహణ యోగ్యతేతియావత్. తథాచ. .. శిఖరిణీ కృతునాను యద్విరంశిసుభిధాన మసావరోత్తమ. తమణి

యేన తవాధరపాటలంద శశిలింబధలం శుభకాంక్ష, ఇత్యాదినాఽంగ
నాంతరావయవ సద్భవస్తు మాత్రానుభవస్యనుమానుకృత సాధ్యత్వో
క్త్యేం వర్తన్యమఖిలాంగ నూతనమహానీ పాణిన్యా ద్విపాణిన్యే
తిభావః.

6. యద్వా - (పాణినా) = తాటకానిధనేని రంకుశప్రవృత్తి
మతాంతరభావ లాకోపకారప్రవృత్తేనాపి తనపాణినాస్త్రీవధేనఽపిచిదవద్య
మివ సమాకాశం తస్యనని మృతహింసానభిజ్ఞ మర్పితాపాణిసంగ
వేతి భావః.

7. యద్వా - పాణినా = జగద్వివరణసమైక ప్రణయినా.
తథాతమాక్ష్య కమృద్వీకాసమాగమన్యామేన యవయోపరస్పరపాణి
సమాగమే. జగలాంకోప్యాచ్యోప స్సంపత్స్యగోచరి భావః.

8. యద్వా. పాణినా (పాణింగృహీత్వా). అసంగకలాకోవిదస్య
భవతోనఖ్యైః కేళిప్రస్యా అవయవాంతరీమ మతనిర్మాణమస్తుమ
మనమతుంతు నిత్యేహపరివర్తితాయా అన్యోపాణిపాణినాగృహీత్వా
తదేవ మమనంతోపాయాల మితిభావః.

9. యద్వా. నిగర్తమృదు నావ్యతికతోర కేంభూచా పాకమా
ణాత్. ప్రాప్తితమాదావేన రామపాణినా సప్త పత్యాదావణికోమల
స్యసీతాపాదస్యగ్రహణేమహతీ క్లానిస్స్యాత్. అత్యుద్రమమతికోమల
సీతాపాణిసంగేన స్వీయమాదావప్రాప్తి పశ్యాత్పాద గ్రహణముచిత
మిత్యభిప్రాయేదాహ (పాణింగృహీత్వాపాణినేతి). నచపాదగ్రహణేఉక్తా

నుపపత్తిః పాణిగ్రహణేన మానేతిశంక్యం పాణిగృహ్యేత్వనేనన్వ
శమాత్రస్య వివక్షితత్వాత్ పాదస్యతు అనన్యదశ్మనిషేష తాదాత్మ్యము
త్వేణేమతయా తస్యదృశగ్రహణ సాధ్యత్వాదితి.

10. యద్వా ॥ నిత్యోచిత్యానాం చేతనశ్చేత నానామేకోఽ
హూనాంయోవి దధాతికామా,, ఇత్యాదీనానిఖల చేతనాభిలషితం.
ప్రదాతృత్వేన ప్రసిద్ధంమాంప్రతి ప్రతీచ్య. గృహ్యేత్వతి కథముద్యతే.
అశ్వరం ప్రతిఖలుతదావక్తుమచిత మిన్యత్రాహ (పాణిగృహి.పాణి
నా) = బలియజ్ఞవాటేఽత్యు భూమిప్రతి గ్రహణం ప్రసారితేన
పాణిసేత్యర్థః తథాచ అశ్రితిరక్షణ యాశ్చంతాను చితస్యాత్యల్పవ్యా
పారస్యాపి కస్తుస్తవ తదర్థమేవయువతిల లామభూతమత్యన్యపాణి
గ్రహణాయ పాణిప్రసారణే కావాన్యూసలేతిభావః.

శ్లో. జాగ్రత్స్వేదధరాత లేత్రబహవః కామంగభీరోక్తయో ।
వాదేవీ బహుశక్య సమలహాసీప్రాసాద బహ్నోదయా । సేమాయాదిర
సాశితేతి విదితోవాల్మీకిరేతద్గిరాం । కాత్సేష్టకాశయ విన్నకో
పివృతం గృహ్లాతు కించిన్మయా ।

శ్లో॥ ఇతిరంగనాథసూరిః॥
కాశికనంశ్యః కపిస్థగోపపదః॥
భావంయథామతీహ॥
వ్యవృణుతసీతావివాహసద్యస్య ॥

అసానోవ్యత్ర యుగోపి సారవత్పరిగృహ్యతామ్ ।

క్షీరేణ మిశ్రంసలిలం కమునాస్వాద్యతే జనైః ॥ • •

ఇతిశ్రీ సీతా పరిణయ శ్లోకవ్యాఖ్యానమాప్తమ్,

• జీయర్ తిరువడిగళేశ్వరణమ్ •

ADDRESS.

S. V. D. Narasimha Chariar Hol.

S. R. D. Sundareswarashastry.

SANSKRIT COLLEGE.

TIRUPATI.

Chittore Dist.

S. V. N. Press, TIRUPATI.

10279

